



Број/Број: 03/10-50-19-121-30/13
Сарајево/Sarajevo, 27.12.2013.

Истраживање број: 166

Врста истраживања:

KOMP – komparativni pregled

ZAŠTITA POVJERLJIVOSTI NOVINARSKIH IZVORA

Припремиле:

Сена Бајрактаревић

Нихада Јелећ

Дескриптор: медијско право

Истраживање је намењено посланицима и делегатима, који могу поставити додатна питања, сугестије и коментаре на email адресу: istrazivacki.sektor@parlament.ba.

Јавност Босне и Херцеговине може коментирати радове, али Истраживачки сектор нема могућност да одговара на коментаре и дискутира о истраживању.

Информације наведене у садржају истраживања важеће су у тренутку припреме истраживања и оне се не ажурирају након објаве истраживања.

Истраживање не одражава званичан став Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине (PSBiH).

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
I Uvod	4
II Pravni okvir zaštite povjerljivosti novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini	6
Profesionalni novinar u Bosni i Hercegovini	6
Propisi koji štite povjerljivost novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini	7
Kršenje povjerljivosti novinarskih izvora u okviru krivičnog postupka u BiH	8
III Zaštita povjerljivosti novinarskih izvora u nekim državama Evropske unije	9
Švedska.....	10
Ujedinjeno Kraljevstvo	11
Poljska	13
Slovenija.....	14
Hrvatska	15
IV Izvori.....	17

ZAŠTITA POVJERLJIVOSTI NOVINARSKIH IZVORA

SAŽETAK

Pravo novinara na zaštitu izvora informacija smatra se povlasticom i novinarima se dodjeljuje zbog posebne uloge koju imaju u društvu. Ovo pravo proizlazi iz člana 10. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koji se odnosi na slobodu izražavanja. U sljedećoj tabeli nalaze se najvažnije informacije u vezi sa zaštitom povjerljivosti novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini i pet država članica Evropske unije.

	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Poljska	Slovenija	Švedska	Ujedinjeno Kraljevstvo
Postoji li u propisima definicija “novinar”?	Ne	Da, u Zakonu o medijima: “novinar je fizička osoba koja se bavi prikupljanjem, obradom, oblikovanjem ili razvrstavanjem informacija za objavu putem medija, te je zaposlena kod izdavača na osnovu ugovora o radu ili obavlja novinarsku djelatnost kao samostalno zanimanje”	Da, u Zakonu o novinarstvu: “novinar je osoba koja radi na uređivanju, stvaranju ili pripremanju novinskih materijala, zaposlena u redakciji, ili koja obavlja navedene aktivnosti u korist i na odgovornost redakcije”	Da, u Zakonu o medijima: “novinar je osoba koja se bavi prikupljanjem, obradom, oblikovanjem ili sortiranjem informacija za objavu putem medija i zaposlena je kod izdavača, ili osoba koja samostalno obavlja novinarsku djelatnost kao profesiju (samostalni novinar/ <i>freelance journalist</i>)”	Ne Zakon o slobodi štampe govori o osobama koje su uključene u izradu i objavljivanje printanih materijala	Ne
Koji propisi štite povjerljivost novinarskih izvora?	Zakon o zaštiti od klevete FBiH Zakon o zaštiti od klevete RS Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta BiH Kodeks za štampu i <i>online</i> medije Vijeća za štampu u BiH	Zakon o medijima Zakon o krivičnom postupku	Zakon o novinarstvu Zakonik o krivičnom postupku Zakonik o građanskom postupku	Zakon o medijima - zaštita izvora informacija nije dužnost, već pravo novinara u Sloveniji	Zakon o slobodi štampe Temeljeni zakon o slobodi izražavanja	Kodeks prakse urednika

	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Poljska	Slovenija	Švedska	Ujedinjeno Kraljevstvo
Da li se povjerljivost novinarskih izvora može prekršiti u okviru krivičnog postupka?	U propisima ne postoje odredbe koje se odnose na to pitanje	Da, prema Zakonu o medijima i Zakonu o krivičnom postupku	Da, prema Zakoniku o krivičnom postupku	Da, prema Krivičnom zakonu i Zakonu o krivičnom postupku	Da, prema Zakonu o o slobodi štampe i Temeljnem zakonu o slobodi izražavanja	Da, prema Zakonu o policiji i krivičnim dokazima i Zakonu o službenim tajnama
U kojim situacijama ili za koja krivična djela je predviđena mogućnost kršenja povjerljivosti novinarskih izvora?	U propisima ne postoje odredbe koje se odnose na to pitanje	Kada je to nužno radi interesa nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti i zaštite zdravlja	Genocid, državni udar, oduzimanje nezavisnosti od Republike, odvajanje dijela Republike, nasilna promjena ustavnog poretka, napad na ustavni organ vlasti države, špijunaža, atentat na šefa države, atentat na jedinicu Oružanih snaga Poljske, ubistvo, dovođenje u opasnost od povreda koje ugrožavaju život ili imovinu u velikim razmjerima, kao i akti terorizma – kidnapovanje aviona ili brodova i uzimanje talaca	Kada novinar u svom poslu dođe do informacija koje mogu biti važne za krivični postupak (kao dokaz) te u krivičnim djelima: neprijavljivanje pripremanja krivičnog djela, neprijavljivanje krivičnog djela i počinitelja, u slučajevima: protiv seksualne nepovredivosti, zanemarivanja maloljetnika, okrutnog tretmana, trgovine ljudima	Veleizdaja, špijunaža, neovlaštena trgovina tajnim informacijama, pobuna ili izdaja države, ili bilo koji pokušaj, priprema ili zavjera čiji je cilj počinjenje nekog takvog krivičnog djela	Ako je sud uvjeren da je to neophodno u interesu pravde ili državne sigurnosti ili za sprječavanje nereda ili kriminala Za krivična djela: špijunaža, terorizam
Ko donosi odluku o kršenju povjerljivosti novinarskih izvora?	U propisima ne postoje odredbe koje se odnose na to pitanje	Sud	Sud	Sud	Sud	Sudija, glavni službenik policije ili ministar unutrašnjih poslova
Mogu li u okviru krivičnog postupka biti pretresene prostorije medija ili domovi novinara?	U propisima ne postoje odredbe koje se odnose na to pitanje	Ne postoje posebni propisi koji se odnose na to pitanje, ali se nadomještaju propisima o privremenom oduzimanju predmeta	U propisima ne postoje odredbe koje se odnose na to pitanje	U propisima ne postoje odredbe koje se odnose na to pitanje	Da. Iako ne postoje posebni propisi koji se odnose na to pitanje, pretres može dozvoliti sudija na zahtjev tužioca	Da, prema Zakonu o policiji i krivičnim dokazima i Zakonu o teškoj organiziranom kriminalu i policiji

I Uvod

Sloboda izražavanja je osnovno ljudsko pravo zagarantirano Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, iz kojeg proizlazi i pravo na zaštitu novinarskih izvora, što svojim presudama potvrđuje i Evropski sud za ljudska prava. Član 10. Evropske konvencije koji se odnosi na slobodu izražavanja i koji, „u principu štiti novinare od prisile ili naredbe da otkrivaju svoje izvore”¹, propisuje sljedeće:

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”²

Pravo novinara na zaštitu izvora informacija smatra se povlasticom. „U borbi za priznavanje povlastice povjerljivosti obično se koristi argument posebne uloge novinara. Kada istražuju nepravilnosti i skreću javnu pozornost na njih, oni služe javnim ciljevima. Neke informacije dostupne su im samo pod uvjetom zaštite njihova izvora, kojem u protivnom prijetе različite vrste zla – od gubitka posla do ugroženosti života. Kad novinari ne bi štitili svoje izvore, malo koji od tih izvora ponovno bi im vjerovao. Tu bi bio kraj njihove učinkovitosti.”³ U pogledu povlastice povjerljivosti izvora javljaju se, prema Ralphu Holsingeru⁴, četiri temeljna pitanja:

- ko je ovlašten pozivati se na povlasticu (pitanje definicije novinara);
- šta je zaštićeno povlasticom (zaštita izvora ili i same informacije primljene u povjerenju, npr. tretira li se novinar koji ima saznanja o počinjenome krivičnom djelu kao “običan” svjedok);
- koliki je doseg povlastice (odnosi se na mogućnost “zaobilaženja” povlastice, npr. pretresom, uključujući pretres novinarskih prostorija ili upućivanjem sudskog poziva trećoj osobi, koja može otkriti novinarski izvor);
- na koje vrste situacija se povlastica može primijeniti (da li samo kad je novinar svjedok ili i onda kad je stranka u sporu /npr. kleveta/)?“

Zaštitom novinarskih izvora, pored ostalog, bavi se Vijeće Evrope kroz donošenje rezolucija i preporuka. Npr. Komitet ministara Vijeća Evrope usvojio je 2000. godine *Preporuku državama članicama o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija*. Osim toga, Evropski sud za ljudska prava razmatrao je brojne predmete koji se odnose na to pitanje. Jedna od najvažnijih presuda tog Suda vezana za zaštitu novinarskih izvora jeste presuda u

¹ Gilles Dutertre *Izvodi iz sudske prakse, Evropski sud za ljudska prava*, Publikacije Vijeća Evrope, Sarajevo, 2002, str. 292

² Član 10. (Sloboda izražavanja) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Izvor: internetska stranica Vijeća Evrope – Ured u Bosni i Hercegovini http://www.coe.ba/web2/en/dokumenti/cat_view/36-coe-general-documents--coe-opti-dokumenti/116-publications--publikacije.html (datum pristupa stranici 27.12.2013.)

³ Holsinger, Ralph L., *Media Law*, 2nd ed., McGraw-Hill, New York..., 1991, 297-299, preuzeto iz izvornog znanstvenog članka *Zaštita izvora informacije: pravni aspekt*, autor Alen Rajko, načelnik Odjela pravnih poslova Policijske uprave primorsko-goranske Rijeka, koji je objavljen u akademskom časopisu za politologiju i srodne discipline *Politička misao*, Vol. 37 (2000.), br. 1, od 1. maja 2000. godine, str. 211—228, izvor: Hrčak - portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=43396 (datum pristupa stranici 16.12.2013.)

⁴ Isto, str. 297-299

slučaja *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁵ iz 1996. godine. Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva je 1989. godine naložio Williamu Goodwinu⁶, reporteru magazina *The Engineer* da otkrije izvor informacija koje je koristio u priči o finansijskim problemima jedne građevinske kompanije. On je to odbio i bio kažnjen zbog *nepoštipanja suda*. Apelacioni sud i Dom lordova potvrdili su presudu prvostepenog suda. Spor je došao do Evropskog suda za ljudska prava koji je presudio u Goodwinovu korist i utvrdio da su sudovi Ujedinjenog Kraljevstva prekršili član 10. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. U presudi je Sud smatrao sljedeće:

„Zaštita novinarskih izvora jedan je od osnovnih uvjeta za slobodu štampe, što se odražava i u zakonima i u profesionalnim kodeksima ponašanja u jednom broju država članica, i kako je potvrđeno u nekoliko međunarodnih instrumenata o novinarskoj slobodi. Bez takve zaštite moglo bi doći do odvratanja izvora od pružanja pomoći novinarima u informiranju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Rezultat bi bio potkopavanje uloge stražara javnosti, a mogućnost štampe da daje tačne i pouzdane informacije mogla bi trpjeti negativne posljedice. S obzirom na značaj zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu, kao i na potencijalno onesposobljavajući efekat koji nalog za obznajivanje izvora ima po uživanje te slobode, takva mjera ne može biti kompatibilna sa članom 10. Konvencije, osim ako nije opravdana preovladavajućim zahtjevima javnog interesa.“⁷

U ovoj, ali i u drugim presudama (npr. presude u slučajevima *Ressiot i drugi protiv Francuske* i *Martin i drugi protiv Francuske* iz 2012. godine) Evropski sud za ljudska prava je konstatirao da se miješanje u povjerljivost novinarskih izvora može opravdati jedino ako takav postupak preovladava u javnom interesu. U nekim slučajevima Sud je utvrdio postojanje pretežnijeg javnog interesa od prava zaštite novinarskog izvora (npr. u predmetu nizozemskog automagazina *Autoweek* protiv Nizozemske⁸). Iz njegovih presuda proizlazi sljedeće: „Novinar ima pravo zaštititi svoj izvor, no to pravo nije apsolutno, jer u nekim situacijama postoji pretežniji javni odnosno društveni interes koji može opravdati

⁵ Izvor internetska stranica Evropskog suda za ljudska prava

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["goodwin"\],"languageisocode":\["ENG"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57974"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (datum pristupa stranici 24.12.2013.)

⁶ William Goodwin, novinar britanskog časopisa *The Engineer*, telefonom je nazvala osoba koja mu je ranije davala informacije o aktivnostima različitih kompanija i dala informacije o finansijskim problemima kompanije Tetra Ltd. Informacije nisu ni tražene, ni plaćene. „U toku pripreme teksta o toj temi novinar je telefonom pozvao kompaniju i tražio komentar. Informacije su došle iz dokumenta koji je nosio oznaku „strogo povjerljivo“ i kompanija je otkrila da su nestali papiri iz računovodstva. Nakon poziva novinara, kompanija je tražila od suda da izda zabranu objavljivanja teksta, tvrdeći da bi, ako bi te informacije dospjele u javnost, njeni ekonomski i finansijski interesi bili ozbiljno ugroženi. Zabrana je izdana i kompanija je kopiju poslala svim velikim dnevnim listovima. Nakon toga, kompanija je od suda tražila da zahtijeva od novinara da otkrije ime svog izvora. Rečeno je da bi to kompaniji pomoglo da otkrije nepoštipenog radnika i pokrene postupak. Novinar je uporno odbijao zahtjev suda i nije otkrio izvor.“ – članak autora Mladena Srdića - *Osnovni standardi postupanja Evropskog suda*, u publikaciji *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, urednika Mehmeda Halilovića i Amera Džihane, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2012. godine, str. 57-59

⁷ Gilles Dutertre *Izvodi iz sudske prakse, Evropski sud za ljudska prava*, Publikacije Vijeća Evrope, Sarajevo, 2002. str. 292-293

⁸ Evropski sud za ljudska prava je odbacio tužbu nizozemskog časopisa »Autoweek« zbog kršenja prava na zaštitu izvora informacija. Automagazin bio je pozvan na ilegalnu uličnu utrku o kojoj je trebao biti objavljen članak, ali uz zaštitu identiteta organizatora i sudionika. No policija je naknadno zatražila CD s fotografijama utrke kako bi identificirala automobil »audi RS4«, koji je sudjelovao u ilegalnom natjecanju, budući da je isto takvo vozilo primijećeno tokom serije pljački bankomata. Policiji su fotografije trebale u istrazi tih krivičnih djela. Slučaj je redakcija nizozemskog magazina uputila na Evropski sud za ljudska prava u Strasbourgu, gdje je, sa četiri glasa za i tri glasa protiv, zaključeno da je policija imala opravdani razlog zahtijevati predaju fotografija. Tri glasa protiv dale su sutkinje naglasivši u svom izdvojenom mišljenju kako je riječ o »opasnoj presudi«, koja bi od policije mogla učiniti suce te koja zadire u pravo novinara da štite svoje izvore, što bi moglo naštetiti demokraciji. – Informacija iz dnevnih novina *Novi list* - Novi „vjetrovi“ iz Strasbourga od 14.04.2009. godine. Izvor: internetska stranica Hrvatskog novinarskog društva <http://www.hnd.hr/hr/dokumenti/>

prisiljavanje novinara da otkrije izvor informacija⁹. Odluku o postojanju pretežnijeg javnog interesa obično donosi sud neke države u okviru krivičnog postupka za određena krivična djela. „Sa stanovišta suda, potrebno je utvrditi, između ostalog, tri neophodna elementa: je li informacija u neposrednoj vezi s odnosnim slučajem; može li se ta informacija pribaviti iz drugih izvora; je li ta informacija ključna za rješavanje slučaja.“¹⁰

II Pravni okvir zaštite povjerljivosti novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina je jedna od prvih država u regionu koja je iz krivičnog zakonodavstva ukinula klevetu kao krivično djelo i donijela 2001. godine zakone o zaštiti od klevete na nivou entiteta. Prema tim zakonima novinar koji je dobio informaciju iz povjerljivog izvora ima pravo da ne otkrije identitet izvora i to pravo nije ni pod kakvim okolnostima ograničeno u postupku koji se vodi u smislu navedenih zakona. To je normativno predstavljalo značajan iskorak u zaštiti medijskih sloboda. Međutim, propisima u Bosni i Hercegovini nije predviđena situacija niti sankcija u kojoj novinar ili neko treće lice prekrši povjerljivost izvora informacija.

Profesionalni novinar u Bosni i Hercegovini

Kako je navedeno u uvodu istraživanja, jedno od četiri temeljna pitanja vezana za povjerljivost izvora jeste pitanje *ko je ovlašten pozivati se na tu povlasticu*, odnosno pitanje definicije novinara. U važećim bosanskohercegovačkim propisima ne postoji definicija novinara ili profesionalnog novinara, za razliku od zakona u susjednim državama, npr. Hrvatske ili Slovenije. Definicija novinara postojala je u Zakonu o medijima Kantona Sarajevo¹¹ koji je donesen 1998. godine i imala je sljedeći sadržaj:

„Novinar je profesionalno lice koje prikuplja i obrađuje podatke i priprema informacije za medije, koje je zaposleno kod izdavača ili koje živi od svog novinarskog rada, odnosno koje radi u informativnoj službi državne ili javne institucije ili drugog pravnog lica.“¹²

Nakon 1998. godine doneseni su i drugi zakoni na višim administrativnim nivoima (entitetskom i na nivou države Bosne i Hercegovine) koji se bave pitanjima medija, klevete, slobodnog pristupa informacijama itd., pa je Zakon o medijima Kantona Sarajevo ukinut 2009. godine. Međutim, u tim kasnijim zakonima nije eksplicitno navedena definicija profesionalnog novinara.

Važno je napomenuti da u dokumentima Vijeća Evrope, čija je članica i Bosna i Hercegovina, postoji definicija pojma „novinar“, što bi moglo biti od koristi prilikom nekih eventualnih budućih izmjena postojećih propisa ili usvajanja novih propisa u Bosni i Hercegovini koji se odnose na novinare. U već spomenutoj *Preporuci državama članicama o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija*¹³ precizirano je sljedeće: „Izraz

⁹ Objašnjenje hrvatske odvjetnice Vesne Alaburić u intervjuu za Novi list - Novi „vjetрови“ iz Strasbourga od 14.04.2009. godine. Izvor: internetska stranica Hrvatskog novinarskog društva <http://www.hnd.hr/hr/najnovije/show/62335/> (datum pristupa 19.12.2013.)

¹⁰ Holsinger, Ralph L., *Media Law*, 2nd ed., McGraw-Hill, New York..., 1991, 297-299, preuzeto iz izvornog znanstvenog članka *Zaštita izvora informacije: pravni aspekt*, autora Alena Rajka, objavljenog u časopisu *Politička misao*, Vol. 37. str. 214

¹¹ Zakon o medijima Kantona Sarajevo (Službene novine Kantona Sarajevo, br. 13/98)

¹² Član 38. Zakona o medijima Kantona Sarajevo (Službene novine Kantona Sarajevo, br. 13/98)

¹³ Preporuka br. R (2000) 7 Komiteta ministara Vijeća Evrope državama članicama o pravu novinara da ne otkriju svoje

„novinar“ označava svako fizičko ili pravno lice koje se redovno ili profesionalno bavi prikupljanjem i prenošenjem informacija za javnost putem bilo kojeg sredstva masovnih komunikacija“.¹⁴

U praksi, novinar i osoba koja se bavi prikupljanjem informacija u Bosni i Hercegovini posjeduje profesionalnu novinarsku karticu, koju izdaje medij za koji radi. Profesionalna novinarska kartica sadrži ime i fotografiju novinara, naziv, adresu, logo i službeni pečat medija za koji radi.

Propisi koji štite povjerljivost novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini

Komitet ministara Vijeća Evrope je u *Preporuci br. R (2000) 7 o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija* preporučio vladama država članica da:

- provode načela priložena uz Preporuku u okviru svog domaćeg prava i prakse,
- šire Preporuku i priložena Načela, zajedno sa prijevodom tamo gde je to potrebno,
- posebno skrenu na njih pažnju organima vlasti, policiji i sudstvu i učine ih dostupnim novinarima, medijima i njihovim profesionalnim organizacijama.

U Aneksu ove Preporuke navedeno je sedam njenih načela, a prvo načelo je *pravo novinara na neotkrivanje izvora informacija*: „Domaći zakoni i praksa država članica treba da osiguraju eksplicitnu i jasnu zaštitu prava novinara da ne otkriju informacije koje bi mogle da ukažu na identitet izvora u skladu sa članom 10. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i ustanovljenim načelima, koja treba smatrati minimalnim standardima za poštovanje tog prava.“

Akti koji štite povjerljivost novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini su Kodeks za štampu i *online* medije Vijeća za štampu u BiH i zakoni o zaštiti od klevete entiteta i Distrikta Brčko:

- Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine¹⁵ (član 9.);
- Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske¹⁶ (član 10.) te
- Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine¹⁷ (član 9.).

Tekstovi navedenih članova zakona koji se odnose na povjerljivost novinarskih izvora suštinski su identični u tri zakona (razlike su jezičke i terminološke prirode). Zakoni o zaštiti od klevete definiraju da:

„1) Novinar i drugo fizičko lice koje je redovno ili profesionalno uključeno u novinarsku djelatnost traženja, primanja ili saopćavanja informacija javnosti, koje je dobilo informaciju iz povjerljivog izvora, ima pravo da ne otkrije identitet tog izvora. Ovo pravo uključuje i pravo da ne otkrije bilo koji dokument ili činjenicu koji bi mogli razotkriti identitet izvora, a naročito usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal. Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora nije ni pod kakvim okolnostima ograničeno u postupku koji se vodi u smislu ovog zakona.
(2) Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora ima i svako drugo fizičko lice koje učestvuje u postupku u smislu ovog zakona, a koje kao rezultat svog profesionalnog odnosa sa novinarom ili drugim licem u smislu stava 1. ovog člana,

izvore informacija od 8. marta 2000. godine. Izvor: internetska stranica Vijeća Evrope <http://www.coe.ba> (datum pristupa stranici 16.12.2013.)

¹⁴ Definicija iz Aneksa Preporuke br. R (2000) 7, Načela vezana za pravo novinara da ne otkriju svoje izvore informacija,

¹⁵ Zakon o zaštiti od klevete FBiH (Službene novine FBiH, broj 19/03). Izvor: internetska stranica Službenog glasnika Bosne i Hercegovine <http://www.slist.ba/secure/2003s/2003/federacija/19/broj19.htm> (datum pristupa stranici 11.12.2013.)

¹⁶ Zakon o zaštiti od klevete RS (Službeni glasnik RS, broj 28/94). Izvor: internetska stranica Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=category&id=9&Itemid=12 (datum pristupa stranici 11.12.2013.)

¹⁷ Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj 14/03)

sazna identitet povjerljivog izvora informacija.¹⁸

Povjerljivost izvora informacija je na sljedeći način definirana i Kodeksom za štampu i *online* medije Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini: “Kad god je to moguće, novinari se trebaju oslanjati na otvorene, identifikovane izvore informacija. Ovakvi izvori treba da budu pretpostavljeni anonimnim izvorima, čije poštenje i tačnost javnost ne može da ocijeni. Novinari imaju obavezu da štite identitet onih koji daju informacije u povjerenju, bez obzira na to da li su ili ne te ličnosti izričito zahtijevale povjerljivost.”¹⁹

Novinari, urednici, izdavači i osobe koje su izvori informacija imaju koristi od zaštite novinarskih izvora. Zaštita izvora informacija novinarima omogućava slobodan rad, posebno u oblasti istraživačkog novinarstva, i povećava povjerenje između novinara i osoba koje su izvori informacija. Ova vrsta zaštite omogućava i medijima da uočavaju i upozoravaju na različite pojave i nepravilnosti u društvu (“watchdog”).

Kršenje povjerljivosti novinarskih izvora u okviru krivičnog postupka u BiH

U zakonima o zaštiti od klevete, kako je prethodno navedeno, pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora nije ni pod kakvim okolnostima ograničeno u postupku koji se vodi u smislu tog zakona. Pored toga, Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine propisuje da se “ne može saslušati kao svjedok osoba koja bi svojim iskazom povrijedila dužnost čuvanja profesionalne tajne”. U te osobe svrstan je i „...novinar u svrhu zaštite izvora informacija, osim ako je oslobođen te dužnosti posebnim propisom ili izjavom osobe u čiju je korist ustanovljeno čuvanje tajne”.²⁰ Identična odredba nalazi se u Zakonu o krivičnom postupku Federacije BiH²¹, u Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske²² i u Zakonu o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.²³ Međutim, četiri krivična zakona koji su na snazi u Bosni i Hercegovini²⁴ definiraju *protivpravno pribavljanje tajnih podataka* i njihovu *neovlaštenu upotrebu*, što predstavlja krivično djelo. To bi se teoretski moglo odnositi i na novinare, mada do sada nisu zabilježeni sudski postupci protiv novinara pokrenuti na osnovu *protivpravnog pribavljanja tajnih podataka* i njihovu *neovlaštenu upotrebu*. Slijedi član 164. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine koji se odnosi na ovo pitanje:

„(1) Službeno ili odgovorno lice u institucijama Bosne i Hercegovine ili vojno lice, koje je ovlašteno za određivanje tajnosti podataka ili za pristup tajnim podacima a koje bez ovlaštenja drugome saopći, preda ili na drugi način učini dostupnim tajni podatak, ili pribavi tajni podatak s ciljem da ga saopći ili preda neovlaštenom licu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava (1) ovog člana kaznit će se ko, s ciljem da ga neovlašteno upotrijebi, protupravno pribavi tajni podatak ili ko drugome saopći, preda ili na drugi

¹⁸ Član 9. Zakona o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine

¹⁹ Član 13. Kodeksa za štampu i *online* medije Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini. Izvor: internetska stranica Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs (datum pristupa stranici 11.12.2013.)

²⁰ Član 82. Zakona o krivičnom postupku BiH (Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09)

²¹ Član 96. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 35/03, 37/03, 56/03)

²² Član 147. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/12)

²³ Član 82. Zakona o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, br. 44/10)

²⁴ Krivični zakon Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10); Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine F BiH, broj 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11); Krivični zakon Republike Srpske (Službeni glasnik RS, broj 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10) i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj 6/05 i 21/10)

način učini dostupnim tajni podatak bez dozvole, kao i ko drugome saopći, preda ili na drugi način učini dostupnim ili posreduje u saopćavanju, predaji ili na drugi način drugome učini dostupnim činjenice ili sredstva koje sadrže informaciju i za koje zna da su tajni podatak a u čiji je posjed došao protupravno.

(3) Kaznom zatvora od jedne do deset godina kaznit će se ko počini krivično djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana: iz koristoljublja; ili u pogledu podatka koji je u skladu sa zakonom označen kao "strogo povjerljivo" ili stepenom "tajno" ili kao "državna tajna" ili stepenom "vrlo tajno"; ili radi saopćavanja, predaje ili na drugi način činjenja dostupnim tajnog podatka ili njegove upotrebe izvan Bosne i Hercegovine.

(5) Ako je krivično djelo iz stavova (1), (2) i (3) ovog člana počinjeno za vrijeme ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti ili vanrednog stanja ili kada je izdata naredba za angažiranje i upotrebu Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.“

Pored krivičnih zakona Bosne i Hercegovine, i Zakon o zaštiti tajnih podataka²⁵ uspostavlja *protivpravnost pribavljanja tajnih podataka*. Naime, Zakon o zaštiti tajnih podataka decidno navodi ko ima pristup tajnim podacima određenog stepena, a u članu 10. propisuje da i svi građani BiH koji dođu u posjed ili steknu uvid u tajne podatke, na način koji nije protivpravan, preuzimaju obavezu čuvanja podataka koji su tajni. „Dakle, i krivični zakoni i Zakon o zaštiti tajnih podataka uspostavljaju protivpravnost pribavljanja podataka kao uvjet za postojanje krivičnog djela.“²⁶

Zanimljivo je napomenuti da u Bosni i Hercegovini, za razliku od nekih drugih država (npr. Hrvatske), ne postoje propisi koji predviđaju kršenje povjerljivosti novinarskih izvora u okviru krivičnog postupka niti iz drugih razloga kao što su “državni razlozi” ili “temeljni nacionalni interesi”, kao ni u drugim oklonostima. U nekim državama odluku o kršenju povjerljivosti novinarskih izvora donosi sudija (npr. u Švedskoj i Sloveniji), ali i glavni službenik policije, pa čak i ministar unutrašnjih poslova (u Ujedinjenom Kraljevstvu). U Bosni i Hercegovini također nije previđena mogućnost pretresa prostorija medija ili doma novinara, za razliku od kanadskog, njemačkog i britanskog prava, u kojima postoje “odredbe o posebnim uvjetima za pretragu novinarskih prostorija”²⁷. Osim toga, nije sankcionirano ni kršenje povjerljivosti novinarskih izvora, učinjeno izvan zakonskih uvjeta, niti prikrivanje kršenja povjerljivosti novinarskih izvora ili povjerljivosti istrage.

III Zaštita povjerljivosti novinarskih izvora u nekim državama Evropske unije

S obzirom na opće karakteristike, sistemi regulacije zaštite novinarskih izvora mogu se podijeliti u nekoliko grupa²⁸, prema već citiranom naučnom članku *Zaštita izvora informacije: pravni aspekt*, autora Alena Rajka. Te grupe su sljedeće:

- sistemi bez zakonske zaštite izvora, uz mogućnost pritvaranja novinara zbog odbijanja

²⁵ Zakon o zaštiti tajnih podataka Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj 54/05), izvor: internetska stranica Službenog glasnika BiH <http://www.sllist.ba/secure/2005s/glasnik/Broj%2054/broj54.htm> (datum pristupa stranici 16. decembar 2013.)

²⁶ Sevima Sali-Terzić u tekstu *Međunarodni standardi u vezi sa slobodom izražavanja, pristupom informacijama i zaštitom nacionalne sigurnosti*; Poglavlje 8: *Ograničenja slobode medija i zaštita nacionalne sigurnosti* u publikaciji *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, urednika Mehmeda Halilovića i Amera Džihane, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2012. godine, str. 229

²⁷ Izvorni znanstveni članak *Zaštita izvora informacije: pravni aspekt*, autor Alen Rajko, *Politička misao*, Vol. 37 (2000.), br. 1, od 1. maja 2000. godine, str. 214, izvor: Hrčak - portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=43396 (datum pristupa stranici 16.12.2013.)

²⁸ Isto, str. 215-216

- identificiranja izvora pred sudom (Australija, Kanada);
- sistemi s ograničenom zaštitom izvora (Sjedinjene Države – savezno pravo ne sadrži povlasticu, ali je ona priznata smjernicama Ministarstva pravde i zakonima više od polovine saveznih država, dok su najčešće iznimke od prava na neidentificiranje izvora prikupljanje dokaza u korist okrivljenika, a potom i prikupljanje dokaza od strane države kod najtežih oblika kriminala; Ujedinjeno Kraljevstvo – ograničeno zakonsko pravo na povlasticu, praćeno njezinim ograničenim priznavanjem od strane sudova u postupku ocjene pretežnijeg interesa u pojedinom predmetu);
- sistemi koji informacijama iz odnosa novinara i njegovog izvora priznaju status profesionalne tajne (Austrija – zaštita se odnosi i na sadržaj informacije i na identitet izvora; Francuska; Njemačka – samo u građanskim predmetima; Švedska – u krivičnim predmetima sud ocjenjuje pretežnji interes).

U nastavku istraživanja navest ćemo odredbe koje se odnose na zaštitu novinarskih izvora u pet država članica Evropske unije: Švedskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Sloveniji, Poljskoj i Hrvatskoj.²⁹

Švedska

U zakonima Švedske ne postoji definicija profesionalnog novinara. Zakon o slobodi štampe govori o osobama koje su uključene u izradu i objavljivanje printanih materijala. Svaki časopis mora imati odgovornog urednika kojeg imenuje vlasnik časopisa. Odgovorni urednik mora imati prebivalište u Švedskoj i imati najmanje 18 godina. On je isključivo odgovoran za sadržaj časopisa i snosi krivičnu odgovornost, a ne pojedini novinar.

Najvažniji propisi koji se odnose na zaštitu povjerljivosti novinarskih izvora u Švedskoj su Zakon o slobodi štampe iz 1949. (kada je u pitanju štampa) i Temeljni zakon o slobodi izražavanja iz 1991. godine (kada je u pitanju radio, televizija i tehnički snimci). Ovi zakoni imaju ustavni status.

Zaštita i obaveza povjerljivosti novinarskih izvora odnosi se na svakoga ko je uključen u objavljivanje ili u izradu printanih materijala. Zakon o slobodi štampe propisuje sljedeće: “Osoba koje je uključena u izradu ili objavljivanje printanog materijala (...) i osoba koja radi u nekoj kompaniji za objavu printanih materijala, ili u nekoj kompaniji koja profesionalno pruža informacije ili druge materijale časopisima, ne može otkriti svoja saznanja koja se tiču identiteta nekog autora, osobe koja joj je prosljedila informaciju prema Poglavlju 1, član 1, stav 3, kao ni identiteta urednika neperiodičnih printanih izdanja.”³⁰ Slične odredbe su uključene u Temeljni zakon o slobodi izražavanja, ali primjenjuju se i neki izuzeci, kao što su određeni krivični postupci.

Prethodne odredbe o povjerljivosti novinarskih izvora ne primjenjuju se u krivičnim postupcima koji se odnose na veleizdaju, špijunažu, neovlaštenu trgovinu tajnim informacijama, pobunu ili izdaju države, ili bilo koji pokušaj, pripremu ili zavjeru čiji je cilj počinjenje nekog takvog krivičnog djela,³¹ kao ni na neke slučajeve neovlaštene objave javnih dokumenata ili povredu povjerljivosti. Prethodno nabrojena krivična djela jasno su definirana u zakonu, ali mnoga od njih (kao što je veleizdaja) nisu počinjena duže od stoljeća.

²⁹ U ovom dijelu istraživanja, pored informacija sa relevantnih internetskih stranica pojedinih država, korištene su i informacije iz odgovora na ECPRD upit br. 2357 *Protection of the Secrecy of Journalists' sources*

³⁰ Član 3., Poglavlje 3. Zakona o slobodi štampe Švedske

³¹ Član 3., Poglavlje 7. Zakona o slobodi štampe Švedske

Ta djela predviđena su za ekstremne situacije kao što je rat ili kada je nezavisnost države u opasnosti.

Odluka o kršenju povjerljivosti novinarskih izvora u prethodno nabrojenim krivičnim djelima isključivo je na sudu u okviru krivičnih postupaka.

U Švedskoj ne postoje izričiti propisi o pretresima medijskih kuća ili drugih prostorija koje su povezane sa novinarskom djelatnošću. Pretres može dozvoliti sudija na zahtjev tužioca. Sudska praksa pokazuje da zahtjevi mogu biti i odbijeni na osnovu toga što bi zaštita izvora informacija mogla biti ugrožena. Propisi sugeriraju da dokumenti mogu biti oduzeti u okviru istrage koja se odnosi na državnu sigurnost i samo sa sudskim nalogom. Međutim, veoma rijetko se obavljaju takvi pretresi.

Kako je već navedeno, novinari i druge osobe uključene u proces objavljivanja nemaju obavezu da otkriju izvore informacija, a ako to učine bez pristanka izvora informacija, mogu biti kažnjeni novčanom kaznom ili kaznom do jedne godine zatvora.³² Službenici i organi vlasti ne smiju utvrđivati identitet izvora informacija, osim u okviru krivične istrage u skladu sa Zakonom o slobodi štampe, a ako to učine, takvo djelo je krivično sankcionirano. Također, u Švedskoj je prikrivanje kršenja povjerljivosti istrage okarakterizirano kao krivično djelo, ali osoba koja se krivično goni je osoba koja daje informacije, a ne novinar. Takvi postupci i izricanja kazni veoma su rijetki.

Ujedinjeno Kraljevstvo

Ne postoji zakonska definicija pojma i zanimanja „novinar“. U Ujedinjenom Kraljevstvu svako može sebe zvati „novinarom“ i ne postoji obaveza akreditiranja novinara, jer bi se obavezna akreditacija smatrala suprotnom slobodi štampe. Međutim, da bi imao sve slobode koje uobičajeno pripadaju novinarima, za novinara je korisno da ima „novinarsku akreditaciju“.

- Tijelo za izdavanje novinarskih akreditacija Ujedinjenog Kraljevstva provodi dobrovoljno izdavanje novinarskih akreditacija (novinarske akreditacije Ujedinjenog Kraljevstva) profesionalnim novinarima koji rade u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ovo tijelo je u vlasništvu i pod kolektivnom kontrolom glavnih medijskih organizacija Ujedinjenog Kraljevstva, medijskih udruženja, sindikata i profesionalnih udruženja.
- Dobrovoljno izdavanje novinarskih akreditacija provodi 17 državnih organizacija koje predstavljaju ili zapošljavaju novinare i drugo medijsko osoblje (zaposlene ili slobodne/*freelance*) i čiji rad podrazumijeva prikupljanje materijala za redakcijsko objavljivanje u svim medijima – štampanim, televizijskim, radijskim i elektronskim.
- Svaka ova organizacija izdaje UK novinarsku akreditaciju svojim članovima ili onima koje ona ili njeni članovi zapošljavaju. Organizacija odgovara Odboru Tijela za izdavanje novinarskih akreditacija UK za poštovanje uvjeta izdavanja dobrovoljne akreditacije. (...)

Definicija prava na ovu akreditaciju je da novinar mora „u potpunosti ili značajno obavljati taj posao“, „profesionalno kao medijski radnik kojem je potrebna identifikacija u javnosti“. Jednostavnije rečeno, mora većinu prihoda ili cijeli prihod zarađivati u novinarskom poslu.

³² Član 5., Poglavlje 3. Zakona o slobodi štampe Švedske

U Ujedinjenom Kraljevstvu na snazi je Kodeks prakse urednika, kao osnovni dokument samoregulatornog sistema medija, koji se odnosi na urednike i izdavače štampanih i *online* medija te na svo redakcijsko osoblje i vanjske saradnike, uključujući i osobe koje nisu novinari. Njegovo provođenje nadzire Komisija za žalbe u oblasti novinarstva, nezavisno tijelo koje razmatra žalbe građana na sadržaj novina i magazina. Prema članu 14. ovog Kodeksa „novinari imaju moralnu obavezu da štite povjerljive izvore informacija“. Ovaj član nije predmet izuzetaka u vezi sa „javnim interesom“ iz istog Kodeksa i Kodeks na navodi nikakve okolnosti koje opravdavaju njegovo kršenje. Kodeks ponašanja Državnog sindikata novinara ima sličan član i ne sadrži izuzetke od ovog principa.

Zakon o policiji i krivičnim dokazima iz 1984. dodjeljuje privilegiju u postupku, sprječavajući policiju da pristupi novinarskom materijalu bez dozvole dobivene obraćanjem sudu. Po ovom zakonu, posebna zaštita se daje „novinarskom materijalu“, koji je definiran kao „materijal koji je stečen ili izrađen u svrhu novinarstva“. Kad želi prisiliti novinare ili medijske organizacije da predaju takav materijal, policija koja istražuje krivično djelo mora koristiti „posebnu proceduru“ utvrđenu ovim zakonom, što znači da mora podnijeti molbu sudiji Visokog suda, bilježniku ili okružnom sudiji. Ako molba uspije, sudija izdaje „naredbu za zapljenu materijala ili za pristup materijalu“. Prije nego što donese takvu naredbu, sudiju se mora uvjeriti da je ispunjen niz uvjeta: na primjer, da postoje osnove za vjerovanje da je počinjeno ozbiljno krivično djelo; da bi materijal bio prihvatljiv dokaz na sudu; i da su druge metode za dobivanje dokaza primijenjene bez uspjeha.

Međutim, po istom zakonu, „isključeni materijal“ je izuzet od obaveznog predavanja. To je novinarski materijal koji neka osoba drži u povjerenju, na primjer od izvora kojem je novinar obećao povjerljivost. Materijal koji je već podlijegao pretresu i konfiskaciji po ranijem zakonu nije toliko zaštićen. Na primjer, ukradeni dokument koji je dobio novinar, čak i ako je od povjerljivog izvora, ne bi predstavljao „isključeni materijal“, jer bi već podlijegao konfiskaciji po nalogu izdatom po *Zakonu o krađi iz 1968.*

Zakon o službenim tajnama iz 1920. primjenjuje se kada je glavni službenik policije uvjeren da postoji razumna osnova za sumnju da je počinjeno krivično djelo iz člana 1., koji uključuje špijunažu, i kada se vjeruje da bilo koja osoba može dati informacije o tom krivičnom djelu. Glavni službenik policije može tražiti od ministra unutrašnjih poslova dozvolu da ovlasti službenika policije visokog ranga da od osobe zahtijeva da otkrije te informacije. Neudovoljavanje ovom zahtjevu je krivično djelo. Ako glavni službenik policije vjeruje da je predmet hitan i da je neophodno djelovati odmah u interesu države, on može zahtijevati informacije bez saglasnosti ministra unutrašnjih poslova.

Propisi o borbi protiv terorizma uključuju niz krivičnih djela koja se mogu odnositi na novinarske izvore i daju policiji ovlasti da zaplijeni istraživački materijal nekog novinara. Određeni zakoni mogu uticati na novinare, zakonski ih obavezujući da otkriju informacije, na primjer, u službenoj istrazi o zloupotrebi ili nezakonitom poslovanju dionicama.

Odluka o kršenju povjerljivosti novinarskih izvora zavisi od okolnosti, a može je donijeti glavni službenik policije, sudija ili ministar unutrašnjih poslova. Pretresi prostorija medija ili doma novinara predmet su posebnih propisa. Umjesto da traži „naredbu za zapljenu materijala ili za pristup materijalu“ policija može podnijeti molbu okružnom sudiji za izdavanje naloga za pretres, u skladu s odredbama Zakona o policiji i krivičnim dokazima, kako bi dobila bilo nepovjerljivi bilo povjerljivi materijal. Osobi ili medijskoj organizaciji ne mora se reći da je podnesena takva molba. Osoba ili medijska organizacija nema pravo da je

sudija sasluša. Međutim, prije nego što odobri nalog, sudiju se mora uvjeriti da je zadovoljen jedan ili više određenih kriterija. Jedan kriterij je da davanje obavještenja o molbi za naredbu može ozbiljno dovesti u pitanje istragu. *Zakon o teškom organiziranom kriminalu i policiji iz 2005.* dozvoljava policiji, pod uvjetom da se poštuje postupak za izdavanje naloga za pretres novinarskog materijala po *Zakonu o policiji i krivičnim dokazima*, da dobije nalog za pretres cijele imovine u kojoj borave ili koju kontroliraju osobe imenovane u nalogu, a ne samo određene prostorije. Prije nego što izda nalog za sve prostorije, sudiju se mora uvjeriti da su zadovoljeni propisani uvjeti.

Molba sudiji za izdavanje “naredbe za zapljenu materijala ili za pristup materijalu” po Zakonu o policiji i krivičnim dokazima mora biti uz „prethodno obavještenje“, kako bi posjednik materijala imao priliku da prisustvuje saslušanju i da iznese argumente protiv izdavanja naredbe. Član 10. *Zakona o neodazivanju pozivu suda iz 1981.* zabranjuje svakom sudu da od novinara zahtijeva okrivljanje njihovih izvora informacija, osim ako je sud uvjeren da je to neophodno u interesu pravde ili državne sigurnosti ili za sprječavanje nereda ili kriminala. Ako je izdata naredba suda da novinar treba da otkrije identitet izvora, novinar ili njegov/njen urednik može odlučiti da je etično oponirati/ne udovoljiti sudu. U najgorem slučaju, zakonske posljedice mogu biti novčana kazna ili kazna zatvora zbog nepoštivanja suda, iako u proteklih 40 godina nijedan novinar Ujedinjenog Kraljevstva nije zbog ovoga bio upućen u zatvor.

Poljska

U Poljskoj je Zakonom o novinarstvu³³ definirano da je novinar “osoba koja radi na uređivanju, stvaranju ili pripremanju novinskih materijala, zaposlena u redakciji, ili koja obavlja navedene aktivnosti u korist i na odgovornost redakcije³⁴”. Ove osobe imaju pravo na korištenje novinarske akreditacije, ali posjedovanje akreditacije nije potrebno da bi se dobio status novinara. U propisima Poljske nema posebnih uvjeta koji moraju biti ispunjeni da bi se dobila novinarska akreditacija.

U ovoj državi se sudska praksa i sudske presude ne smatraju općeprimjenjivim zakonom. Odredbe o zaštiti povjerljivosti novinarskih izvora nalaze se u Zakonu o novinarstvu³⁵, u Zakoniku o krivičnom postupku³⁶ i Zakoniku o građanskom postupku³⁷. Povjerljivost novinarskih izvora može biti prekršena samo kada je to neophodno za dobro sudstva ili kada se činjenice ne mogu utvrditi na osnovu drugih dokaza, a u skladu sa članom 180. stav (2) Zakonika o krivičnom postupku.

Zakon o novinarstvu Poljske i pravila krivičnog i građanskog postupka ne dozvoljavaju kršenje povjerljivosti novinarskih izvora iz „državnih razloga” ili „temeljnih interesa države”. Međutim, preciznija odredba se nalazi u članu 240. Krivičnog zakonika, prema kojoj osoba koja ima pouzdane informacije o pripremi, pokušaju ili počinjenju teških zločina (genocid, državni udar, oduzimanje nezavisnosti od Republike, odvajanje dijela Republike, nasilna promjena ustavnog poretka, napad na ustavni organ vlasti države, špijunaža, atentat na šefa države, atentat na jedinicu Oružanih snaga Poljske, ubistvo, dovođenje u opasnost od povreda koje ugrožavaju život ili imovinu u velikim razmjerima, kao i akti terorizma – kidnapovanje

³³ Zakon o novinarstvu Poljske od 26.1.1984. godine

³⁴ Član 7. st. (2) Zakona o novinarstvu Poljske od 26.1.1984. godine

³⁵ Član 15. stav (2) Zakona o novinarstvu Poljske

³⁶ Član 180. stav (2) Zakonika o krivičnom postupku Poljske

³⁷ Član 261. stav (2) Zakonika o građanskom postupku Poljske

aviona ili brodova i uzimanje talaca), iako ima te informacije, nije o tome informirala organ za provođenje zakona, kažnjava se kaznom zatvora to tri godine. U Poljskoj samo sud (sudija) može odlučiti o kršenju povjerljivosti novinarskih izvora.

Povjerljivost novinarskih izvora u Poljskoj se primjenjuje na novinara i njegovo djelovanje je kvalificirano kao priprema, izrada i uređivanje novinarskih materijala. Mjesto gdje se te aktivnosti obavljaju nije zakonski značajno.

U okolnostima prestresa, novinari se ne mogu suprotstaviti zaplijeni dokumenata, čak i ako zaplijena krši povjerljivost njegovih izvora. „Ako je sud oslobodio novinara čuvanja povjerljivosti novinarskih izvora zbog interesa sudstva ili nemogućnosti da se činjenice utvrde na osnovu drugih dokaza (član 180. stav (2) Zakonika o krivičnom postupku), novinar ima obavezu da preda dokumente koji mogu predstavljati dokaze u predmetu.”³⁸ Kršenje povjerljivosti novinarskih izvora je, u skladu sa članom 49. Zakona o novinarstvu, kažnjivo novčanom kaznom ili ograničenjem slobode.

Slovenija

Zakon o medijima³⁹ propisuje da je novinar „osoba koja se bavi prikupljanjem, obradom, oblikovanjem ili sortiranjem informacija za objavu putem medija i zaposlena je kod izdavača, ili osoba koja samostalno obavlja novinarsku djelatnost kao profesiju (samostalni novinar/*freelance journalist*)”⁴⁰. Status samostalnog novinara se stiče upisom u registar samostalnih novinara pri nadležnom ministarstvu, uz prethodno mišljenje registrirane profesionalne organizacije novinara. O upisu odlučuje nadležni ministar.⁴¹

Zaštita novinarskih izvora proizlazi iz Zakona o medijima, koji propisuje da „urednik, novinar ili autor priloga/teksta nisu dužni otkriti izvor informacija, osim u slučajevima koje propisuje krivično zakonodavstvo”⁴². U okviru krivičnog postupka, nadležna tijela mogu imati pravo da interveniraju u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku - kada novinar u svom poslu dođe do informacija koje mogu biti važne za krivični postupak, možda kao dokaz. U ovom slučaju, može se dogoditi da novinar bude dužan da sarađuje sa tijelima za provođenje zakona i/ili istražnim tijelima i da otkrije izvore informacija.

Povjerljivost novinarskih izvora može biti prekršena u okviru općih odredbi Krivičnog zakona – *neprijavljivanje pripremanja krivičnog djela* (član 280.) i *neprijavljivanje krivičnog djela i počinitelja* (član 281.).

- “Ko zna da se priprema krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna od tri ili više godina zatvora, a ne prijavi ga na vrijeme kada se to još moglo spriječiti, i ako je to djelo pokušano ili počinjeno, kažnjava se kaznom zatvora do jedne godine. Ako je počinjeno prethodno navedeno krivično djelo za krivičnu radnju za koju je zakonom propisana kazna najmanje petnaest godina zatvora ili doživotni zatvor, počinitelj se kažnjava kaznom zatvora do tri godine.”⁴³
- “Ko zna za počinitelja krivičnog djela za koje je zakonom propisana kazna najmanje

³⁸ Član 180. stav (2) Zakonika o krivičnom postupku Poljske

³⁹ Zakon o medijima (zvanični prečišćeni tekst (ZMed-UPB1), Uradni list RS, br.110/2006 od 26.10. 2006. godine. Izvor: internetska stranica Uradnog lista <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666> (datum pristupa stranici 17. decembar 2013.)

⁴⁰ Član 21. st. 1. Zakona o medijima Republike Slovenije

⁴¹ Član 22. st. 1. Zakona o medijima Republike Slovenije

⁴² Član 21. st. 2. Zakona o medijima Republike Slovenije

⁴³ Član 280. st. 1. i 2. Krivičnog zakona Republike Slovenije

15 godina zatvora ili ko samo zna da je takvo djelo počinjeno, a ne prijavi ga, iako od takve prijave zavisi pravovremeno otkrivanje počinitelja ili djela, kažnjava se kaznom zatvora do tri godine.”⁴⁴

Sudija može odlučiti o kršenju povjerljivosti novinarskih izvora. Novinar nije obavezan sarađivati sa organima vlasti ukoliko mu je priznata pozicija privilegiranog svjedoka. Zakon o krivičnom postupku u članu 236. propisuje da je doktor, socijalni radnik, psiholog ili druga osoba, oslobođena dužnosti svjedočenja o činjenicama koje je saznala u obavljanju profesije, ukoliko je ograničena obavezom čuvanja tajne, osim u slučajevima krivičnog djela protiv seksualne nepovredivosti, krivičnog djela zanemarivanja maloljetnika i okrutnog tretmana te krivičnog djela trgovine ljudima. Ukoliko je novinar pozvan da svjedoči, a ne otkrije svoje izvore informacija, sudija ga može kazniti i to se smatra proceduralnom kaznom. Generalno, u Sloveniji zaštita izvora informacija nije dužnost, već pravo novinara.

Hrvatska

U Zakonu o medijima Republike Hrvatske⁴⁵ nalazi se definicija prema kojoj je novinar „...fizička osoba koja se bavi prikupljanjem, obradom, oblikovanjem ili razvrstavanjem informacija za objavu putem medija, te je zaposlena kod izdavača na osnovu ugovora o radu ili obavlja novinarsku djelatnost kao samostalno zanimanje, u skladu sa zakonom”⁴⁶.

Prema Pravilniku o primanju u članstvo Hrvatskog novinarskog društva (HND), kandidati za primanje u članstvo HND moraju, uz molbu, priložiti „...isprave koje potvrđuju profesionalni novinarski status, dokaze o objavljenim radovima i redovnim primanjima od rada u novinarstvu i pismenu izjavu da poznaju i prihvaćaju Statut HND i Kodeks časti hrvatskih novinara”⁴⁷. „Pod ispravama o profesionalnom novinarskom statusu podrazumijevaju se:

- a) za stalno zaposlene novinare: potvrda o zaposlenju i o stručnoj spremi. Kandidat s visokom stručnom spremom može podnijeti molbu za članstvo nakon godine neprekinuta rada na novinarskim poslovima. Ako kandidat nema visoku stručnu spremu, onda mora imati najmanje tri godine neprekinuta profesionalnoga staža u novinarstvu;
- b) ugovori ili druge isprave o saradnji s pojedinim javnim glasilima i dokazi o prihodima od novinarstva (porezna prijava), za slobodne novinare ovjerena porezna prijava, iskaz o honorarima od novinarskog rada;
- c) objavljeni radovi ili drugi dokazi o novinarskom radu u proteklih šest mjeseci;
- d) kandidati za pridružene članove dostavljaju dokaze o objavljenim radovima.

Komisija i od njih posebno zahtijeva radove objavljene u posljednjih šest mjeseci, a može provjeravati priložene isprave, dokaze i navode iz obrasca za primanje.”⁴⁸

U Hrvatskoj je povjerljivost novinarskih izvora informacija zaštićena odredbama Zakona o medijima i Zakona o krivičnom postupku Republike Hrvatske. U dijelu Zakona o medijima koji je posvećen pravima i obavezama novinara propisano je da „novinar nije dužan dati podatke o izvoru objavljene informacije ili informacije koju namjerava objaviti; to pravo se odnosi i na glavnog urednika, urednike i autore objavljenih priloga koji nisu novinari; s

⁴⁴ Član 281. st. 1. Krivičnog zakona Republike Slovenije

⁴⁵ Zakon o medijima Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 59/04, 84/11, 81/13). Izvor: internetska stranica Narodnih novina <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>

⁴⁶ Član 2. st. 1 Zakona o medijima Republike Hrvatske

⁴⁷ Član 2. Pravilnika o primanju u članstvo Hrvatskog novinarskog društva. Izvor: internetska stranica Hrvatskog novinarskog društva <http://www.hnd.hr/hr/dokumenti/>

⁴⁸ Član 3. Pravilnika o primanju u članstvo Hrvatskog novinarskog društva

podatkom o neimenovanom izvoru informacije novinar je prije objavljivanja dužan upoznati glavnog urednika na način utvrđen statutom medija i u tom se slučaju sve odredbe o zaštiti izvora informacija primjenjuju i na glavnog urednika⁴⁹.

Zakon o krivičnom postupku⁵⁰ u dijelu koji se odnosi na prikupljanje dokaza, preciznije na ispitivanje svjedoka, pored ostalih, predviđa izuzetak ili oslobađanje od obaveze svjedočenja za „novinare i urednike u sredstvima javnog priopćavanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su upotrijebljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja...”⁵¹. Međutim, za razliku od drugih izuzetaka (npr. supružnika, osoba sa kojima je okrivljenik u vanbračnoj zajednici ili srodnika) kod kojih je oslobođenje od obaveze svjedočenja apsolutno, novinari ne mogu odbiti svjedočenje o izvorima informacija ukoliko postoji zakonska osnova temeljem koje su oslobođeni obaveze zaštite povjerljivosti izvora informacija. Odredbe Zakona o medijima eksplicitno navode razloge zbog kojih novinarima može biti naređeno da otkriju svoje izvore informacija i ti razlozi su sljedeći:

„Državno odvjetništvo (Državno tužilaštvo) može, kada je to ograničenje nužno radi interesa nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti i zaštite zdravlja, podnijeti nadležnom sudu zahtjev da naloži novinaru da iznese podatke o izvoru objavljene informacije ili informacije koju namjerava objaviti. Sud može naložiti novinaru da iznese podatke o izvoru objavljene informacije ili informacije koju namjerava objaviti, ako je to nužno radi zaštite javnog interesa, a radi se o naročito značajnim i ozbiljnim okolnostima i neprijeporno je utvrđeno:

- da ne postoji razumna alternativna mjera otkrivanju podataka o izvoru informacije ili da je Državno odvjetništvo tu mjeru već iskoristilo i
- da na zakonu osnovani interes javnosti za otkrivanje podataka o izvoru informacije jasno prevladava nad interesom zaštite izvora informacije.

Sud će, cijeneći okolnosti slučaja, isključiti javnost u toku postupka iznošenja podataka, te upozoriti prisutne osobe da su dužni kao tajnu čuvati sve što su u postupku saznali, kao i na posljedice odavanja tajne.”⁵²

Zakon o krivičnom postupku ne predviđa posebna pravila koja se odnose na pretres prostorija medijskih kuća ili domova novinara, međutim nepostojanje tih pravila se nadomješta posebnim propisima o *privremenom oduzimanju predmeta*. Tako, prema Zakonu o krivičnom postupku, „privremenom oduzimanju ne podliježu zapisi o činjenicama koje su sastavili novinari i urednici u sredstvima javnog priopćavanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su upotrijebljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja, a koji se nalaze u njihovom posjedu ili u uredništvu u kojem su zaposleni”⁵³. Ova zabrana privremenog oduzimanja zapisa o činjenicama ima izuzetke i ne primjenjuje se na novinare i urednike medija „ako postoji vjerojatnost da su okrivljeniku pomogli u počinjenju krivičnog djela, pružili mu pomoć nakon počinjenja krivičnog djela ili postupali kao prikrivatelji krivičnog djela”⁵⁴, i uvijek u krivičnim djelima *povrede tajnosti krivičnog postupka i otkrivanja identiteta ugrožene osobe ili zaštićenog svjedoka*.

Krivični zakon ne predviđa posebna krivična djela koja bi eksplicitno inkriminirala nezakonito kršenje povjerljivosti novinarskih izvora informacija u Hrvatskoj.

⁴⁹ Član 30. st. 1, 2 i 3. Zakona o medijima Republike Hrvatske

⁵⁰ Zakon o krivičnom postupku Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13), izvor: internetska stranica Narodnih novina <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>

⁵¹ Član 285. st. 6. Zakona o krivičnom postupku Republike Hrvatske

⁵² Član 30. st. 4, 5 i 6. Zakona o medijima Republike Hrvatske

⁵³ Član 262. st. (1), tačka 5. Zakona o krivičnom postupku Republike Hrvatske

⁵⁴ Član 262. st. (2), tačka 2. Zakona o krivičnom postupku Republike Hrvatske

IV Izvori

Gilles Dutertre *Izvodi iz sudske prakse, Evropski sud za ljudska prava*, Publikacije Vijeća Evrope, Sarajevo, 2002, str. 292

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda; internetska stranica Vijeća Evrope – Ured u Bosni i Hercegovini

http://www.coe.ba/web2/en/dokumenti/cat_view/36-coe-general-documents--coe-opti-dokumenti/116-publications--publikacije.html

Izvorni znanstveni članak *Zaštita izvora informacije: pravni aspekt*, autora Alena Rajka, objavljen u časopisu *Politička misao*, Vol. 37 (2000.), br. 1, od 1. maja 2000. godine,, str. 211—228; Hrčak - portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=43396

Internetska stranica Evropskog suda za ljudska prava

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["goodwin"\],"languageisocode":\["ENG"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57974"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

Intervju iz dnevnih novina *Novi list - Novi „vjetrovi“ iz Strasbourga* od 14.04.2009. godine; internetska stranica Hrvatskog novinarskog društva

<http://www.hnd.hr/hr/najnovije/show/62335/>

Internetska stranica Službenog glasnika Bosne i Hercegovine

<http://www.sllist.ba/secure/2003s/2003/federacija/19/broj19.htm>

Internetska stranica Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine

http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs

Publikacija *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, urednika Mehmeda Halilovića i Amera Džihane, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2012. godine

ECPRD upit br. 2357 *Protection of the Secrecy of Journalists' sources*

Internetska stranica Uradnog lista Republike Slovenije

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666>

Internetska stranica Narodnih novina Republike Hrvatske

<http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>

Internetska stranica Hrvatskog novinarskog društva <http://www.hnd.hr/hr/dokumenti/>